

Hanna Paulouskaya

Masaryk University, Brno (the Czech Republic)
e-mail: hannapaulouskaya@mail.muni.cz
<https://orcid.org/0000-0002-0888-3122>

Асоба і творчасць Аляся Адамовіча ў сучасных даследаваннях

The Personality and Work of Ales Adamovich in Modern Research

Osobowość i twórczość Alesia Adamowicza we współczesnych badaniach

Abstract

The purpose of the article is to review publications in Belarusian, Russian, English and Czech devoted to Ales Adamovich, as well as to highlight current directions of research into his work. To achieve this goal, a brief analysis of some of the studies have been made. Thus a guide to the research on this topic was created. The author explains the necessity of studying Adamovich's work and outlines interesting directions of research: study of the themes of social and political essays and works of literary criticism, conceptual meaning and poetics of literary works, biographical and comparative studies, analysis of the specificity of genres, connection with Soviet military prose and the work of Svetlana Aleksievich, de-ideologization. This publication may be useful for a scholar studying Adamovich's work.

Keywords: Ales Adamovich, Belarusian literature, literature of war

Abstrakt

Celem artykułu jest przegląd publikacji w języku białoruskim, rosyjskim, angielskim i czeskim poświęconych Alesiovi Adamowiczowi oraz określenie aktualnych kierunków badań nad jego twórczością. W celu realizacji założeń badawczych przeprowadzono analizę wybranych prac naukowych, składających się na przewodnik po literaturze przedmiotu. Autorka uzasadnia postulat studiowania twórczości Adamowicza i nakreśla rozwojowe kierunki badań nad jego spuścizną, w szczególności – badania z zakresu publicystyki i studiów literackich, problematyki i poetyki dzieł literackich, studiów biograficznych i komparatystycznych, specyfiki gatunkowej, związków z radziecką prozą wojenną i twórczością Swiatłany Aleksiewicz,

deideologizacja. Publikacja jest adresowana zarówno do badaczy twórczości Adamowicza, jak i szerokiego kręgu odbiorców.

Słowa kluczowe: Ales Adamowicz, literatura białoruska, literatura wojenna

Анатацыя

Мэтай артыкула з'яўляецца агляд публікацый на беларускай, рускай, англійскай і чэшскай мовах, прысвечаных Алесю Адамовічу, а таксама асвятленне сучасных кірункаў даследаванняў яго творчасці. Для дасягнення мэты мы каротка прааналізавалі некаторыя публікацыі, стварыўшы такім чынам даведнік навуковай літаратуры па гэтай тэме. У артыкуле абгрунтоўваецца неабходнасць вывучэння творчасці Адамовіча і акрэсліваюцца перспектывы кірункі даследаванняў: вывучэнне тэматыкі публіцыстыкі і літаратуразнаўчых прац, ідэйнага зместу і паэтыкі мастацкіх твораў, біяграфічныя, параўнальна-гістарычныя даследаванні, аналіз спецыфікі жанраў, сувязі з савецкай ваеннай прозай і творчасцю Святланы Алексіевіч, дэідэалагізацыя. Публікацыя можа быць карыснай для даследчыка, які вывучае творчасць Адамовіча.

Ключавыя словы: Алесь Адамовіч, беларуская літаратура, ваенная літаратура

Алесь Адамовіч (1927–1994) – беларускі празаік, літаратуразнаўца, крытык, кінасцэнарыст, публіцыст, грамадскі дзеяч, член-карэспандэнт НАН Беларусі. Письменник вядомы, дзякуючы мастацкім і мастацка-дакументальным творам, сярод якіх *Партызаны*, *Я з вогненнай вёскі* (у суаўтарстве з Уладзімірам Калеснікам і Янкам Брылём), *Хатынская апавесць*, *Карнікі*, *Блакадная кніга* (у суаўтарстве з Даніілам Граніным). Ён зрабіў значны ўнёсак у беларускае літаратуразнаўства, асабліва ў даследаванне творчасці Кузьмы Чорнага, Міхася Гарэцкага, а таксама беларускай раманістыкі. Аўтар выкарыстоўваў дзве мовы: для стварэння мастацкіх твораў ён пераважна выбіраў рускую мову, аднак ягоныя літаратуразнаўчыя працы былі напісаны па-беларуску. А. Адамовіч звяртаўся і да кінамастацтва, напрыклад, па ягоным сцэнары ствараўся фільм Элема Клімава *Ідзі і глядзі*. Асобнай тэмай з'яўляецца роля пісьменніка ў грамадска-палітычным жыцці: удзел у працы Генеральнай Асамблеі ААН у Нью-Ёрку, уздыманне ў публічнай прасторы тэмы маштабных наступстаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС і стварэнне Міжнароднага фонду „Дзеці Чарнобыля”, удзел у стварэнні гісторыка-асветнага таварыства „Мемарыял” і Беларускага ПЭН-цэнтра. Нам падаецца, што творчасць такой выбітнай асобы варта ўвагі даследчыкаў, прычым не толькі філолагаў, але і гісторыкаў. Наша мэта – правесці класіфікацыю прац, прысвечаных А. Адамовічу, акрэсліць актуальныя напрамкі даследавання ягонай творчасці. Ахапіць публікацыі на ўсіх мовах, у цэнтры ўвагі якіх знаходзяцца творы Адамовіча, не ўяўляецца магчымым, аднак дадзены агляд, на нашу думку, дае пэўнае ўяўленне аб ступені даследаванасці тэмы.

Мовы даследаванняў

Постаць Алеся Адамовіча не можа разглядацца без беларускага кантэксту, ён займаў важнае месца ў крытыцы, навуцы, грамадскім жыцці Беларусі. Таму вялікая частка навуковых прац пра яго напісана менавіта беларускімі даследчыкамі на беларускай мове. Аўтары (у прыватнасці, Віктар Каваленка, Міхась Тычына, Людміла Сінькова, Алесь Бельскі і іншыя) разглядаюць розныя аспекты творчасці А. Адамовіча і яго асобы: сувязь з традыцыямі рускай і беларускай літаратуры, тэматыку публіцыстыкі, мастацкія характарыстыкі твораў і г.д.

Да даследавання творчасці А. Адамовіча звяртаюцца і рускамоўныя вучоныя (беларускія і расійскія). І гэта не падаецца дзіўным. Па-першае, А. Адамовіч напісаў большасць сваіх мастацкіх і дакументальна-мастацкіх твораў па-руску. Па-другое, ён значны час жыў, вучыўся і выкладаў у Маскве. Акрамя таго, існуюць дзясяткі артыкулаў на англійскай мове, у якіх згадваўся А. Адамовіч. Ёсць публікацыі, якія прапаноўваюць дастаткова класічную інтэрпрэтацыю твораў пісьменніка. У англамоўнай літаратуры Алесь Адамовіч часта разглядаецца ў сувязі са Святланай Алексіевіч, у свеце новай журналістыкі, oral history, таксама праводзіцца дэідэалагізацыя твораў А. Адамовіча.

З прычыны таго, што аўтар гэтага артыкула мае дачыненне да чэшскага акадэмічнага асяроддзя, будзе дарэчным агляд таго, як даследавалася і даследуецца творчасць А. Адамовіча ў Чэхіі. Гэтая тэма выклікала найбольшую цікавасць у 1970-ыя – 1980-ыя гг., калі былі зроблены асноўныя пераклады. Спіс перакладаў і значных публікацый пра А. Адамовіча прыводзіцца ў слоўніковым артыкуле *Adamovič Ales* у выданні *Slovník rusko-českých literárních vztahů* (Zahrádka, 2008, s.11–12). Як адзначае гэты слоўнік, пра творчасць Адамовіча пісалася таксама ў часопісах і газетах. Напрыклад, інтэрв'ю з А. Адамовічам *Další ztracená generace?* выйшла ў часопісе „Svět literatury” (1991). Пісьменніку прысвечаны артыкулы ў часопісе „Host” (2003,1) і ў газеце „Nová svoboda” (5.12.1980, аўтар – Мірослаў Заградка).

Пік навуковай цікавасці да творчасці А. Адамовіча прыйшоўся на 1970–1980-ыя гг., але звычайна яго творчасць толькі згадваецца, і не з'яўляецца асноўнай тэмай: *Literatura a válka* (Zahrádka, 1980), *Současná sovětská literatura: próza, poezie, drama* (Mikulášek, Zahrádka, Žváček, 1984). У сацыялістычнай Чэхіі ўспрыманне А. Адамовіча з'яўлялася неадназначным. З аднаго боку, яго, як і іншых беларускіх аўтараў, напрыклад, Васіля Быкава, уключаюць у Слоўнік рускіх пісьменнікаў і могуць разглядаць у кантэксце рускай, а не беларускай літаратурнай традыцыі. З другога боку, яго ўспрымаюць як аднаго з аўтараў народаў СССР (як Чынгіза Айтматава), якія ўзбагацілі савецкую літаратуру, пры гэтым адзначаецца яго беларускае паходжанне (Mikulášek, Zahrádka, Žváček, 1984, s. 40). Такім чынам, выраз „савецкі пісьменнік” дакладней апісвае стаўленне да А. Адамовіча ў Чэхіі да Аксамітнай рэвалюцыі, чым азначэнні „рускі” ці „беларускі”.

На сённяшні дзень у Чэхіі няшмат даследаванняў, прысвечаных гэтаму пісьменніку. Тым не менш, сучасныя чэшскія вучоныя ўсведамляюць прыналежнасць А. Адамовіча да беларускага кантэксту. У некаторых даследаваннях творчасць А. Адамовіча і ягоных суаўтараў разглядаецца ў сувязі з творчасцю Максіма Гарэцкага і Святланы Алексіевіч, і гэтая лінія пераемнасці, відавочна, мае беларускі характар, напрыклад, у працы *Žánrová podstata románu Doba z druhé ruky Světlany Alexijevičové* (Erhart, 2020).

Існуюць даследаванні, прысвечаныя персанальна творчасці А. Адамовіча, але іх няшмат: напрыклад, *Mezi faktem a fikcí. K dokumentárním postupům ve vybraných dílech Alěše Adamoviče* (Koliášová, 2019). Даследчыца адзначае, што А. Адамовіч з'яўляецца забытай фігурай і ў рамках беларусістыкі, і ў чэшскім асяроддзі, нягледзячы на разнастайнасць і арыгінальнасць ягонай творчасці (Koliášová, 2019).

Асноўныя накірункі вывучэння твораў А. Адамовіча ў літаратуразнаўтстве

Даследчыкі разглядаюць розныя аспекты творчасці Алеся Адамовіча. Варта падкрэсліць, што А. Адамовіч быў адметнай асобай, таму частка публікацый прысвечана не яго тэкстам, а яму самому, напрыклад:

- *Постаць Алеся Адамовіча* Івана Навуменкі – падводзяцца вынікі творчасці А. Адамовіча: аўтар бачыць у ім не столькі палітыка, колькі літаратара і даследчыка (Navumenka, 1998, s. 5–6);

- *Жыццё Алеся Адамовіча як творчасць* Міхася Тычыны – аўтар звяртаецца да біяграфіі пісьменніка, даецца спіслая характарыстыка ягонай асобы (Тусяна, 1998, s. 27–31);

- *Алеся Адамовіч у гістарычных даляглядах* (1998) Алеся Яскевіча – А. Адамовіч вывучаецца ў кантэксце нацыянальнай гісторыі і культуры як асветнік, падвіжнік, пісьменнік-гуманіст (Jaskevič, 1998, s. 57–60);

- *Ідэі руху шасцідзясятніцтва як аснова функцыянавання іміджу Алеся Адамовіча* Марыны Елістратавай разглядаецца ўплыў „шасцідзясятніцтва” на фармаванне творчай асобы А. Адамовіча (Jelistratava, 2016, s. 389–392).

Важным прадметам даследавання з'яўляюцца мастацкія асаблівасці твораў А. Адамовіча. Прац, прысвечаных аналізу канкрэтных мастацкіх прыёмаў у творах Адамовіча, не так шмат, і яны часта пераходзяць да разгляду праблематыкі яго тэкстаў. Прывядзём некалькі прыкладаў.

Юры Фірага падрабязна характарызуе вобраз калектыўнага героя ў кнізе *Я з вогненнай вёскі*. Ён мяркуе, што аўтары выкарыстоўваюць у кнізе арыгінальны прыём: замест традыцыйнага героя яны паказваюць цэлую галерэю характараў, якія выступаюць як адно цэлае. Выява калектыўнага героя ў А. Адамовіча,

У. Калесніка і Я. Брыля мае індывідуальныя прыкметы, якія робяць яго мастацкім (Firago, 2014, s. 55–58).

Уладзімір Каваленка аналізуе спецыфіку мастацкага канфлікту ў дылогіі *Партызаны*: на думку аўтара, А. Адамовіч не засяроджваецца на эвалюцыі персанажаў, але аддае перавагу канфліктам у форме сутыкнення ўжо сфармаваных характараў (Kavalenka, 1998, s. 63–68).

Соф’я Тычына даследуе „плынь свядомасці” ў *Карніках*. Аўтарка прыходзіць да высновы, што выкарыстоўваючы гэты прыём, А. Адамовіч даследуе матывы ўчынкаў злачынцаў, прасочвае працэс расчалавечвання і намагаецца знайсці пераломны момант выбару, каб папярэдзіць і прадухіліць з’яўленне карнікаў (Туцьна, 2010, s. 237–240).

Вялікая колькасць даследчыкаў вывучае асаблівасці ідэйнага зместу твораў А. Адамовіча. Данута Шпрынгман у артыкуле *Творческие принципы Алеся Адамовича и гуманистическая традиция* адзначае канцэптэуальнасць прозы А. Адамовіча і ягоную арыентацыю на гуманістычную літаратурную спадчыну Льва Талстога, Фёдара Дастаеўскага, Томаса Мана, Кузьмы Чорнага (Špringmann, 1998, s. 32–39). Іншы яе артыкул *Проблема морального выбора и судьбы человека в повести Алеся Адамовича „Каратели”* прысвечаны аналізу прыроды злачынства карнікаў і стварэнню вобраза народнай трагедыі (Špringmann, 2001, s. 47–60). Да гэтай жа аповесці звяртаецца і Антон Папоў у артыкуле *Ідэйна-філасофскі змест аповесці Алеся Адамовіча „Карнікі” ў кантэксце антыніцшэанскай плыні еўрапейскага гуманізму XIX–XX стагоддзяў* (Раоу, 2020, s. 259–281). Святлана Цыбакова прыводзіць назіранні адносна рэпрэзентацыі філасофіі Фрыдрыха Ніцшэ ў *Карніках* (Cybakova, 2013, s. 199–204). Шэраг публікацый прысвечаны ідэйнай сваеасаблівасці *Апошняй пастаралі: Антиутопическая модель мира в повести Алеся Адамовича „Последняя пастораль”* Алены Жыганавай (Žiganova, 2018, s. 296–301), *„Последняя Пастораль” Алеся Адамовича и „Антология предупреждений” конца XX века* Альфіі Смірновой (Smirnova, 2010, s. 215–223) і інш.

Аляксандр Бязозка звяртае ўвагу на выніковую кнігу Адамовіча *Віхі*, разглядае яе ў кантэксце творчасці іншых аўтараў спавядальнай прозы (ад Мішэля дэ Мантэня да Аўгусціна Аўрэлія) (Bjarozka, 2015, s. 13–17). Алесь Бельскі ў артыкуле *Ідэя праўдэшукальніцтва ў творчасці А. Адамовіча: традыцыйнае і наватарскае* прасочвае функцыяванне катэгорыі праўды ў творах пісьменніка і робіць выснову пра іх глыбокі маральна-філасофскі змест (Bel’ski, 2011, s. 107–109).

Навуковыя пошукі літаратуразнаўцаў таксама вядуцца ў такім накірунку, як жанралогія. Марыя Мяснікова і Юлія Марцэвіч у артыкуле *„New Journalism” as a Synthesis of Forms: Relationships With Literature, Fiction Publicistics and Screen Documentary* разглядаюць дакументальныя кнігі А. Адамовіча ў рэчышчы „новай журналістыкі” – гібрыднай формы творчасці, якая

ўзнікла на скрыжаванні журналістыкі і літаратуры (Myasnikova, Martsevich, 2020, s. 521–536). Цікавасць выклікае чэшская дыпломная работа *Mezi faktem a fikcí. K dokumentárním postupům ve vybraných dílech Alěše Adamoviče*, аўтаркай якой з’яўляецца Яна Коляшава. Маладая даследчыца разважае аб цяжкасцях вызначэння межаў паміж мастацкай літаратурай, публіцыстыкай і навукова-папулярнай літаратурай, у тым ліку ў творчасці А. Адамовіча, а таксама прапануе адмовіцца ад спроб удакладнення гэтых межаў і працаваць з шырокім жанравым дыяпазомам (Koliášová, 2019).

Жанравая своеасаблівасць твораў А. Адамовіча з’яўляецца прадметам даследавання Людмілы Сіньковай. Артыкул „*Непрыдуманая літаратура*”: *факт і мастацкі вымысел у літаратурным творы* прысвечаны жанру нон-фікшн у творчасці А. Адамовіча (Sin’kova, 2016, s. 40–47). У артыкуле *Журналістыкія прыёмы ў „непрыдуманай літаратуры” А. Салжаниціна і А. Адамовіча* падкрэсліваецца, што А. Адамовіч стварыў цалкам новы дакументальна-мастацкі дыскурс – жанр галасоў (Sin’kova, 2019, s. 593–599). Даследчыца раскрывае сутнасць паняцця „звышлітаратура”, вылучае аналогіі ў паэтыцы беларускай прозы галасоў з экспрэсіянізмам у артыкуле *Звышлітаратура і „Крык” Эдварда Мунка* (Sin’kova, 2020, s. 140–145).

Людміла Шаўчэнка спыняецца на *Блакаднай кнізе* і засяроджваецца на праблеме суадносінаў дакументальнага і дакументальна-мастацкага, аналізуе тое, як дакументы і аўтарскія каментары ўздзейнічаюць на чытача, выяўляе спосабы актуалізацыі пачуцця надзеі ў аўтэнтчных дзённіках ленінградцаў. Аўтарка мяркуе, што *Блакадная кніга* пабудавана як мантаж дакументальных дадзеных, што прадугледжвае фрагментарнасць, але пры гэтым ёй уласціва цэласнасць, заснаваная на адзінстве аўтарскага перажывання. На думку даследчыцы, дакумент не разбурае структуру мастацкага твора, успрымаецца эстэтычна, хоць і паграбуе стаўлення да тэксту як да чагосьці рэальнага. Разам з тым А. Адамовіч і Д. Гранін давялі сваю праўду не праз набор фактаў, а праз вобразнасць. У дзённіках *Блакаднай кнігі* можна бачыць, што пачуццё надзеі актуалізуецца падчас стварэння героямі асабістых запісаў. Асэнсаванне канцэпту „надзея” ў поўнай меры ажыццяўляецца ў аўтарскіх адступленнях (Ševčenko, 2022, s. 27–45).

Міраслаў Мікулашэк, Міраслаў Заградка і Душан Жвачэк разглядаюць выкарыстанне дакументальных элементаў у кнігах *Я з вогненнай вёскі*, *Блакаднай кнізе*, *Карніках* (Mikulášek, Zahrádka, Žváček 1984, s. 46). Аўтары прыходзяць да высновы, што кнігі, напісаныя А. Адамовічам у суаўтарстве можна аднесці да асобнай жанравай мадыфікацыі дакументальнай прозы. Даследчыкі таксама адзначаюць арганічнае выкарыстанне дакументаў і ў мастацкай прозе А. Адамовіча: у мастацка-дакументальным рамане *Карнікі* дакументы з’яўляюцца асновай для ўнутраных маналогаў фашыстаў і калабарацыяністаў, дадаюць тэксту псіхалагічнай сілы.

Варта адзначыць, што ўвагу навукоўцаў прыцягваюць не толькі мастацка-дакументальныя творы А. Адамовіча. Напрыклад, Алена Свечнікава ў артыкуле *Черты массовой культуры в белорусской антиутопии* робіць культуралагічны аналіз беларускай антыўтопіі і прыходзіць да высновы, што ў секулярызаваным грамадстве антыўтопія грае ролю жанру апакаліпсісу (Svečnikova, 2012, s. 125–128).

Міжнацыянальны аспект даследавання ўключае пошук уплываў і сувязей паміж творчасцю А. Адамовіча і замежных аўтараў. Аналіз можа адбывацца ў кантэксце нямецкай, польскай, рускай, італьянскай літаратуры. Генадзь Коршун і Вольга Лапацінская праводзяць тыпалагічнае супастаўленне твораў Алеся Адамовіча, Генрыху Бёля і Вольфганга Борхерта і выяўляюць агульныя рысы, такія як натуралізм, аўтабіяграфізм, сувязь мінулага і сучаснасці, упэўненнасць у магчымасці выбару ў любой сітуацыі (Koršun, Lapacinskaja, 2012, s. 489). Даследаванне Вольгі Кавальчук змяшчае сюжэталогічнае вывучэнне твораў пісьменнікаў-антыфашыстаў Васіля Быкава, Алеся Адамовіча, Тадэвуша Новака, Тадэвуша Бароўскага (Kaval'čuk, 2014). Аб уплыве Льва Талстога на А. Адамовіча, а таксама аб ролі вобраза маці ў іх лёсе і творчасці, аб стаўленні пісьменнікаў да смерці піша Іван Штэйнер (Štejner, 1998, s. 40–46). 1998). Генадзь Кажамякін узнімае пытанне перакладаў твораў А. Адамовіча на беларускую мову, а таксама разважае пра неабходнасць супольных намаганняў расійскіх і беларускіх навукоўцаў па збіранні ўсяго, што было створана пісьменнікам (Kažamjakin, 2010, s. 44–49). Аксана Данільчык характарызуе антыфашысцкую ваенную прозу Алеся Адамовіча, Марчэла Вентуры, Эліа Вітарыні. У творчасці дадзеных аўтараў выяўляюцца падобныя рысы, сярод якіх зварот да тэмы абароны чалавечнасці і выкарыстанне прыёму падарожжа ў мінулае (Danil'čuk, 1998, s. 69–74).

Творчасць Адамовіча можа разглядацца і ў іншых узаемасувязях, напрыклад, у агульным шэрагу твораў савецкай ці рускай ваеннай прозы. Прыкметнай з'яўляецца чэшская кніга *Literatura a válka* (Zahrádka, 1980). Даследчык часта спасылается на літаратуразнаўчыя кнігі і артыкулы А. Адамовіча, акцэнтуючы ўвагу і на ягоных мастацкіх творах: піша аб *Вайне над стрэхамі*, праводзіць разбор *Хатынскай аповесці*, аналізуе кнігі *Я з вогненнай вёскі*, *Блакадная кніга*, у якіх А. Адамовіч быў суаўтарам. Нельга не адзначыць кнігу *Současná sovětská literatura: próza, poezie, drama* (Mikulášek, Zahrádka, Žváček, 1984). Аўтары лічаць, што лірычна-псіхалагічны раман існаваў і ў аўтэнтычна-рэалістычнай форме, як прыклад узгадваюць *Вайну над стрэхамі* (Mikulášek, Zahrádka, Žváček, 1984, s. 31).

Часта сустракаюцца працы, у якіх дзейнасць Адамовіча вывучаецца ў кантэксце рускай прозы пра вайну. Напрыклад, у артыкуле Вікторыі Маісеевай *Слова „Великие” и „Простые” о Великой Отечественной войне: к вопросу об эволюции русской „военной” прозы второй половины XX века* (Moisejeva, 2015, s. 58–72) робіцца выснова, што паступова адбываецца змена плыні рускай

ваеннай прозы другой паловы XX ст., для якой характэрныя арыентацыя на асабісты ваенны досвед, імкненне да фактаграфічнага апісання вайны, успрыманне дакументальнасці як эстэтычнай катэгорыі. У публікацыі вызначаюцца асаблівасці мастацкай структуры так званых кніг-дакументаў (у тым ліку *Я з вогненнай вёскі і Блакаднай кнізе*), прынцыпах суадносін у іх дакументальнага і мастацкага пачаткаў.

Знаёмства з англамоўнымі публікацыямі дазваляе зрабіць выснову, што Алесь Адамовіч часта разглядаецца ў сувязі са Святланай Алексіевіч. Напрыклад, у артыкуле Сону Сайні *Revisiting the world of „Chernobyl” after the nuclear disaster through testimonials: an analysis of ‘the voices from Chernobyl: a chronicle of the future’ by S. Alexievich* (Saini, 2012, s. 1092–1098) кратка аналізуецца творчасць пісьменніка менавіта як „настаўніка” С. Алексіевіч. Адамовіч згадваецца як прадстаўнік рускай дакументальнай традыцыі, але пасля яго называюць беларускім аўтарам, прычым з памылкай у слове „беларускі”: „In the 1970s Ales Adamovich, a Bylorussian author, essayist and critic, travelled around the Bylorussian countryside” (Saini, 2012, s. 1093). Артыкул Марыі Тумаркін *The Alexievich method* прысвечаны пераважна *Блакаднай кнізе*: унікальнаму вопыту выжывшых блакаднікаў, які не быў абнародаваны, у тым ліку праз жаданне засцерагчы грамадства ад жаху таго, што адбылося (Tumarkin, 2017). *Блакадная кніга* з’яўляецца жэстам грамадзянскай адказнасці: цяжар памяці не можа бясконца ляжаць на плячах блакаднікаў, чытач мусіць падзяліцца з тымі, хто выжыў. У публікацыі прысутнічаюць недакладнасці: А. Адамовіч называецца гісторыкам: „Alexievich, for her part, cites Belarusian historian Ales Adamovich as her precursor” (Tumarkin, 2017, s. 4). Нягледзячы на тое, што А. Адамовіч працаваў з гістарычным матэрыялам, называць яго гісторыкам некарэктна.

У артыкуле *Mothers, father(s), daughter: Svetlana Aleksievich and The Unwomanly Face of War* (Brintlinger, 2017, s. 196–213) аб’ектам даследавання з’яўляецца дакументальная проза С. Алексіевіч, у прыватнасці кніга *У вайны не жаночы твар*. Аўтарка знаёміць нас з творчым шляхам пісьменніцы, спрабуе даказаць, што ўплыў А. Адамовіча на яе з’яўляецца яшчэ больш значным, чым прынята лічыць. Робіцца агляд галоўных твораў А. Адамовіча, адзначаецца яго асабістая роля ў лёсе С. Алексіевіч, істотнасць яго падтрымкі. Але даследчыца мяркуе, што А. Адамовіч быў адным з тых, хто пераасэнсаваў вобраз жанчыны на вайне: савецкаму гераічнаму вобразу ён супрацьпастаўляе эсэнцыялісцкі погляд на жанчыну як на сімвал міру (Brintlinger, 2017, s. 203). Аўтарка прыходзіць да высновы, што С. Алексіевіч ігнаравала мемуары, раманы і зборнікі дакументаў, створаныя жанчынамі і пра жанчын, якія адлюстроўвалі разнастайнасць поглядаў на вайну, не звярнула дастаткова ўвагі на супярэчлівасці ў некаторых аповедах яе рэспандэнтак (у якіх былі не толькі пакуты, але і гонар за патрыятызм, адвагу, за ўласныя навывкі і дасягненні). Замест таго С. Алексіевіч прыняла погляд свайго настаўніка на жанчыну як на маці.

Публікацыя “*No other proof*”: *Svetlana Aleksievich in the tradition of Soviet war writing* (Bush, 2017, s. 214–233) утрымлівае аналіз дакументальных твораў А. Адамовіча, якія разглядаюцца з пункту гледжання oral history. Даследчык параўноўвае творчасць А. Адамовіча і С. Алексіевіч: на думку аўтара, калі А. Адамовіч гаворыць пра тое, што адбылося, то С. Алексіевіч – пра тое, што людзі адчувалі ў той момант.

У артыкуле *The Polyphonic Performance of Testimony in Svetlana Aleksievich's Voices from Utopia* (Lindbladh, 2017,) А. Адамовічу нададзена значная ўвага. Прапануецца разглядаць сведчанні ў кнізе *Я з вогненнай вескі* як прыклады, здольныя падкрэсліць агульныя тэндэнцыі ў гісторыі і ўмацаваць пэўны погляд на гісторыю. Тэксты С. Алексіевіч працуюць па-іншаму: чытач этычна ўцягнуты ў сведчанні сотняў інфармантаў, якія звяртаюцца непасрэдна да яго, прымушаючы яго стаць сведкам іх траўматычных успамінаў.

Дарэчы, у кантэксце творчасці С. Алексіевіч разглядаецца А. Адамовіч і ў некаторых рускамоўных публікацыях: напрыклад, у артыкуле Наталлі Курэннай *Белорусская художественно-документальная проза: от Максима Горького до Светланы Алексиевич* (Kurennaja, 2018, s. 38–56) і ў артыкуле Катажыны Гурскай *Творчество Светланы Алексиевич в контексте развития художественно-документальной прозы (повесть “Цинковые мальчики”)* (Гурска, 2017, s. 291–301). Абедзве аўтаркі прасочваюць гісторыю развіцця мастацка-дакументальнай прозы і згадваюць А. Адамовіча ў гэтай сувязі. Падобны падыход сустракаецца і ў чэшскіх даследчыкаў, як прыклад – магістарская дысертацыя *Žánrová podstata románu Doba z druhé ruky Světlany Alexijevičové*, аўтарам якой з’яўляецца Томаш Эрхарт (Erhart, 2020).

Іншая заўважаная намі тэндэнцыя ў англамоўных тэкстах – гэта спроба дэідэалагізацыі, то бок спроба паглядзець на праблематыку, якая даследуецца, без уплыву ідэалогій, у нашым выпадку – савецкай ідэалогіі. Артыкул Цынціі Сіманс *Lifting the Siege: Women's Voices on Leningrad (1941–1944)* з’яўляецца цікавым аналізам, прысвечаным, у тым ліку, *Блакаднай кнізе* (Simmons, 1998). Аўтарка падводзіць чытачоў да ўсведамлення таго, што, нягледзячы на сваю глыбіню, выкрыццё негатыўных старонак, *Блакадная кніга* не аспрэчвае „канон” гісторыі блакады, стрымліваецца палітычнымі арыенцірамі свайго часу і рэдактарскімі рашэннямі аўтараў. Даследчыца параўноўвае *Блакадную кнігу* з кнігамі, выданымі за мяжой (Алена Скрабіна – *Годы скитаний: Из дневника одной ленинградки*; Алена Кочына – *Блокадный дневник*, Галіна Вішнеўская – *Галина. История жизни*), а таксама іншымі „жаночымі” кнігамі, якія выйшлі пасля перабудовы. Аўтарка адзначае, што ў гэтых кнігах значна менш цензуры і аўтацензуры.

Тэма блакады закранаецца ў артыкуле *Mastering the Siege. Ideology and the Plot of the Leningrad Blockade and the Warsaw Uprising in Adamovich and Granin, and Bialoszewski* (De Bruyn, De Dobbeleer, s. 53–76). Даследчыкі лічаць,

што А. Адамовіч і Д. Гранін прапануюць чытачу паслухаць галасы сведкаў, вярнуцца да траўмы, каб справіцца з ёй, а не праслаўляць пакуты і падтрымліваць маналагічны наратыў. Аднак аўтары артыкулу сцвярджаюць, што, нягледзячы на тое, што кніга на першы погляд паліфанічная, ідэалагічны голас у ёй адзін, і ён шмат у чым адпавядае афіцыйнаму наратыву. Карціна, якая ствараецца кнігай, – бінарная: гераізм людзей, якія аказваюць супраціў, з аднаго боку, і злачынствы іх нацысцкіх праціўнікаў – з другога. Крытыцы даследчыкаў маглі б пэўным чынам, але не ў поўнай меры, супрацьстаяць апошні выданні *Блакаднай кнігі*, у новых выданнях ёсць частка пра канібалізм і іншыя негатывы з’явы (Adamovič, Granin, 2020). Адзначым, што ў некаторых фактах аўтары памыляюцца: „We believe that Adamovich’s military past – in 1942 he fought near Leningrad, in Pushkin (cf. Blokadnaia 4), today’s Tsarskoe Selo – must have made him so sensitive” (De Bruyn, De Dobbeleer, 2009, s. 62). А. Адамовіч, які ў той час быў падлеткам, у 1943 г. далучыўся да партызанскага руху і змагаўся на тэрыторыі Беларусі, пад Ленінградам ваяваў Д. Гранін.

А. Адамовіч спалучаў у сабе некалькі талентаў, у тым ліку, ён быў выдатным публіцыстам, адпаведна навукоўцы звяртаюць увагу і на гэтую частку яго творчай спадчыны. Напрыклад, Марына Елістратава ў артыкуле *Мадыфікацыя публіцыстычнага дыскурсу Алеся Адамовіча* разглядае ўплыў публіцыстыкі пісьменніка на грамадскую думку, вызначае месца публіцыстыкі ў творчасці аўтара (Jelistratava, 2019, s. 4–6). Аліна Сабуць у артыкуле *Концэптуальнасць публіцыстыкі Алеся Адамовіча* каментуе жанравую прыналежнасць публіцыстычных тэкстаў А. Адамовіча (партрэтны і праблемны нарыс), вылучае дамінуючыя канцэпты („чалавек” і „праўда”), аналізуе мастацкія і рытарычныя прыёмы (Sabut’, 2019, s. 34–37). Артыкул „*Мы не маем права адабраць у чалавека жыццё...*”: праблема захавання жыцця ў публіцыстыцы Алеся Адамовіча Ноны Шандрохі прысвечаны „чарнобыльскай” публіцыстыцы А. Адамовіча і яе экспрэсіўным сродкам (рытарычныя пытанні і воклічы, парцэляцыя і інш.) (Šandrocha, 2017, s. 13–14).

Даследчыкі не абмінаюць увагай і літаратуразнаўчыя працы А. Адамовіча, у прыватнасці, прысвечаныя беларускаму раману (артыкул Міхася Мушынскага *Канцэпцыя беларускага рамана у даследаваннях Адамовіча* (Mušynski, 1998, s. 7–18)), Максіму Гарэцкаму (артыкул Тамары Тарасавай *Асоба Максіма Гарэцкага ў асэнсаванні Алеся Адамовіча* (Tarasava, 1998, s. 47–53)), Кузьму Чорнаму (артыкул Анжэлы Мельнікавай *Творчасць К. Чорнага 20-х гадоў у прачытанні Алеся Адамовіча* (Mel’nikava, 1998, s. 54–56)).

Аб’ектам даследаванняў з’яўляюцца і іншыя аспекты творчасці Адамовіча: напрыклад, Канстанцін Пясянікаў звяртае ўвагу на кінаўвасабленне *Хатынскай апавесці* (пісьменнік быў аўтарам сцэнара фільму) (Pessjanikov, 2021, s. 92–102), Віктар Каваленка разважае аб *Запісных кніжках Алеся Адамовіча* (Kavalenka, 1998, s. 19–26) і г.д.

На аснове вышэйпрыведзенага аналізу навуковай літаратуры можна зрабіць выснову, што большасць публікацый пра А. Адамовіча створана на беларускай і рускай мовах. Беларускамоўныя і рускамоўныя працы аналізуюць пераважна тэматычны складнік твораў, засяроджваюцца на асобе А. Адамовіча, часам спыняюцца на аналізе жанру ці нюансаў паэтыкі. Адметнай рысай англамоўных даследаванняў з'яўляецца тэндэнцыя да дэідэалагізацыі – аналізу, які дазваляе выявіць уплыў розных ідэалогій на твор. Трэба адзначыць, што англамоўныя даследчыкі часта разглядаюць А. Адамовіча менавіта як папярэдніка і настаўніка С. Алексіевіч, толькі некаторыя працы прысвечаны непасрэдна ягонай творчасці. Тая ж тэндэнцыя характэрна і для сучасных чэшскіх даследаванняў, а чэшскія публікацыі 80-х гадоў ХХ ст. разглядаюць творы А. Адамовіча ў кантэксце рускай літаратуры пра вайну. Такім чынам, даследаванні творчасці А. Адамовіча з'яўляюцца шматлікімі і разнапланавымі.

Перспектывы даследавання

На нашу думку вывучэнне творчасці Алеся Адамовіча мае вялікі патэнцыял. Існуюць тыпы навуковых прац, якія ніколі не страцяць актуальнасці для літаратуразнаўцаў, напрыклад, даследаванне тэматыкі і паэтыкі, параўнальны аналіз твораў пісьменнікаў розных нацыянальнасцей. Некаторыя напрамкі даследаванняў выклікаюць у публіцы асаблівую цікавасць, таму што задавальняюць інтарэсы грамадства, а таксама адпавядаюць трэндам сучаснай гуманітарыстыкі. Творчасць А. Адамовіча можа прыцягнуць увагу аўдыторыі як мінімум у некалькіх аспектах.

А. Адамовіч уздымае ўніверсальныя тэмы маралі, чалавечнасці і супраціву гвалту, якія атрымліваюць асаблівую актуальнасць цяпер, калі вайна зноў становіцца часткай паўсядзённасці. Творчасць А. Адамовіча можа зацікавіць сучаснага чытача, які шукае адказы на цяжкія этычныя пытанні. Дапамагчы шырокай публіцы знайсці дарогу да кніг А. Адамовіча і да іх новых інтэрпрэтацый могуць навукова-папулярныя артыкулы. Напрыклад, вядомая беларуская паэтка Вальжына Морт у артыкуле *Read and See: Ales Adamovich and Literature out of Fire* запрашае чытачоў да асэнсавання *Хатынскай аповесці* і кнігі *Я з вогненнай вёскі* (Mort, 2020). Аўтарка мяркуе, што дакументальная літаратура А. Адамовіча, расказваючы аб правале чалавечнасці, супрацьстаіць савецкай ідэалогіі, якая патрабуе гераічнага наратыву.

Людміла Шаўчэнка мяркуе, што „ў апошнія гады значна павялічылася цікавасць да дакументальных твораў, у аснове якіх ляжыць аўтадакумент: да мемуарыстыкі, асабістых успамінаў і ready-made тэкстаў, складзеных са сведчанняў удзельнікаў і выдавочцаў пэўных падзей” (Ševčenko, 2022, s. 29). Таму важным прадметам аналізу можа стаць жанравая своеасаблівасць дакументальных кніг *Я з вогненнай вёскі*, *Блакадная кніга*, а таксама мастацкіх твораў *Хатынская*

аповесць, Карнікі. Гэты кірунак працы можа быць прадуктыўным, таму што дадзеныя тэксты аб'ядноўваюць у сабе элементы і рысы розных жанраў (вербацім, рэпартаж, дзённік). Яны могуць разглядацца як нон-фікшн (дакументальная літаратура, літаратура факту), раман (раман-галасоў, раман-рэпартаж), метадалагічна збліжацца з „вуснай гісторыяй” (oral history).

Англамоўныя даследаванні дэманструюць тэндэнцыю да дэідэалагізацыі, выяўлення таго, якія дыскурсы прасоўвае той ці іншы твор. Не зашкодзіла б, каб русісты і беларусісты ўжывалі гэты метада часцей. Метадалогія замежных даследчыкаў можа быць удасканалена, бо яны хутчэй канстатуюць наяўнасць прапагандысцкіх наратываў у дакументальных творах, суаўтарам якіх быў А. Адамовіч, але не аналізуюць прычыны іх з'яўлення. Ці ўсведамлялі пісьменнікі, што яны дапамагаюць распаўсюджаць пэўныя прапагандысцкія наратывы? Якая была першапачатковая ідэя аўтара, а што было ўнесена цэнзарамі? Усе гэтыя пытанні падаюцца нам важнымі і вартымі ўвагі. Развіваючы гэтыя думкі і выкарыстоўваючы іх для аналізу творчасці А. Адамовіча, канкрэтызуем іх на некалькіх прыкладах.

- Тэма траўмы беларускага народа ў кнігах *Я з вогненнай вёскі, Хатынская аповесць*. Безумоўна, антываенная творчасць дапамагае прыцягнуць увагу да праблемы вайны і гвалту, яна спрыяе фармаванню светапогляду, заснаванага на гуманізме і павазе да чужога жыцця. З аднаго боку, аўтар даў голас рэальным сведкам, кніга абуджае ў чалавеку нянавісць да вайны, у ёй няма ні ноткі гераізацыі. З другога боку, ахвярная пазіцыя савецкага народа можа актыўна выкарыстоўвацца прапагандай (у тым ліку сучаснай) для апраўдання ўласных злачынстваў (Катынь, вайна ва Украіне як вайна супраць калектыўнага Захаду).

- Тэма блакаты ў *Блакаднай кнізе*. Улады крытыкавалі кнігу за антыгераізм і паказ негатыўных момантаў, але, з іншага боку, кніга паказвае шматпакутны савецкі народ, пакідаючы занадта шмат рэчаў за кадрам. Дзе тут працавала цэнзура, а дзе аўтацэнзура і аўтарскія перакананні?

Падобныя пытанні можна задаць і пры аналізе дылогіі *Партызаны*, кнігі *Карнікі* і г. д. Вызначаючы дадзеныя кірункі даследаванняў, трэба сказаць, што А. Адамовіч быў шчырым у сваіх гуманістычных поглядах. Напрыклад, аўтар не прымяншаў ролю сталінскіх злачынстваў, і, як толькі з'явілася магчымасць, ён дапоўніў сваю кнігу *Карнікі* часткай з рэзкай крытыкай Сталіна. Таксама ў 1980-я г. на Адамовіча быў пададзены іск аб абароне гонару і годнасці Сталіна, пісьменнік і ў судзе не адмовіўся ад сваіх выказванняў. Аднак якой бы ні была аўтарская канцэпцыя, мастацкія творы не існуюць ізалювана, яны заўсёды з'яўляюцца і функцыянуюць у кантэксце, і таму могуць выкарыстоўвацца для распаўсюджвання пэўных ідэалагічных наратываў. Нам бачыцца вельмі перспектыўным і неабходным даследаванне дадзенай праблематыкі.

І, нарэшце, цікавай сферай для працы могуць стаць біяграфічныя даследаванні, напрыклад, стварэнне асобнай кнігі пра лёс А. Адамовіча і ролі

пісьменніка ў грамадскім і палітычным жыцці Савецкага Саюза, а пасля Расеі і Беларусі. Прыкладам падобнай біяграфічнай працы можа быць кніга Сяргея Шапрана *Васіль Быкаў: гісторыя жыцця ў дакументах, публікацыях, успамінах, лістах. У 2 т.* (Мінск-Гародня, 2009).

Такім чынам, нягледзячы на тое, што творчасць А. Адамовіча не была абмінутая ўвагай даследчыкаў, мы бачым у гэтым кірунку велізарныя магчымасці для працы і адкрыцця новых даляглядаў літаратуразнаўства.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

- Adamovič, Aleksandr; Granin, Daniil. (2020). *Blokadnaâ kniga*. Sankt-Peterburg: Azbuka-Attikus. [Адамович, Александр; Гранин, Даниил. (2020). *Блокадная книга*. Санкт-Петербург: Азбука-Аттикус].
- Âskevič, Ales'. (1998). Ales' Adamovič u gîstaryčnyh daglâdah. W: Leanid Âŭmenaŭ. (red.). *Ales' Adamovič i čas: matèryâly Adamovičaŭskih čytannâŭ* (s. 57–60). Minsk: Īnstytut litaratury imâ Â. Kupaly. [Яскевич, Алес. (1998). Алес Адамовіч у гістарычных даглядах. У: Леанід Яўменаў. (рэд.). *Алес Адамовіч і час: матэрыялы Адамовічаўскіх чытанняў* (с. 57–60). Мінск: Інстытут літаратуры імя Я. Купалы].
- Bel'ski, Ales'. (2011). Idèâ praŭdašukal'nictva ŭ tvorčasci A. Adamoviča: tradycyjnae i navatarskae. W: *Fal'klor i sučasnaâ kul'tura* (с. 107–109). Minsk: BDU. (s. 107–109). Minsk: BDU. [Бельскі, Алес. (2011). Ідэя праўдашукальніцтва ў творчасці А. Адамовіча: традыцыйнае і навагарскае. У: *Фальклор і сучасная культура* (с. 107–109). Мінск: БДУ].
- Bârozka, Alâksandr. (2015). „Â ŭžo byŭ tam, â ne baŭsâ”: „Vixi” âk vynikovaâ knîga Alesâ Adamoviča. *Rodnae Slova*, 9, s. 13–17. [Бязрозка, Аляксандр. (2015). „Я ўжо быў там, я не баюся”: „Віхі” як выніковая кніга Алеся Адамовіча. *Роднае Слова*, 9, с. 13–17].
- Brintlinger, Angela. (2017). Mothers, father(s), daughter: Svetlana Aleksievich and The Unwomanly Face of War. *Canadian Slavonic Papers*, 59(3–4), pp. 196–213.
- Bush, Daniel. (2017). „No other proof”: Svetlana Aleksievich in the tradition of Soviet war writing. *Canadian Slavonic Papers*, 59(3–4), p. 214–233.
- Cybakova, Svetlana. (2013). F. Nicše v hudožestvennom soznanii A. Adamoviča: na materiale povesti „Karateli”. *Filologičeskie Nauki. Voprosy Teorii i Praktiki*, 11(29), č. 2. s. 199–204. [Цыбакова, Светлана. (2013). Ф. Ницше в художественном сознании А. Адамовича: на материале повести „Каратели”. *Филологические Науки. Вопросы Теории и Практики*, 11(29), ч. 2. с. 199–204].
- Daniľčyk, Aksana. (1998). Ales' Adamovič i ital'ânskaâ proza: tyपालагічныâ supadzenni. W: Leanid Âŭmenaŭ (red.). *Ales' Adamovič i čas: matèryâly Adamovičaŭskih čytannâŭ* (s. 69–74). Minsk: Īnstytut litaratury imja Ja. Kupaly. [Данільчык, Аксана. (1998). Алес Адамовіч і італьянская проза: тыпалагічныя супадзенні. У: Леанід Яўменаў (рэд.). *Алес Адамовіч і час: матэрыялы Адамовічаўскіх чытанняў* (с. 69–74). Мінск: Інстытут літаратуры імя Я. Купалы].
- De Bruyn, Dieter, De Dobbeleer, Michel. (2009). Mastering the siege. *Primerjalna književnost*, 32(2), p. 53–76.

- Elištratava, Maryna. (2016). *Īdėi ruhu řascidzāsātņictva āk asnova funkcjānavannā imidžu Alesā Adamoviča*. W: *Źurnalistyka – 2016: stan, prablemy i perspektyvy* (s. 389–392). Minsk: BDU. [Елістратава, Марына. (2016). Ідэі руху шасцідзясятніцтва як аснова функцыянавання іміджу Алеся Адамовіча. У: *Журналістыка – 2016: стан, прableмы і перспектывы* (с. 389–392). Мінск: БДУ].
- Elištratava, Maryna. (2019). *Madyfikacyā publicystyčnaga dyskursu Alesā Adamoviča*. *Rodnae slova*, 1, s. 4–6. [Елістратава, Марына. (2019). Мадыфікацыя публіцыстычнага дыскурсу Алеся Адамовіча. *Роднае слова*, 1, с. 4–6].
- Erhart, Tomáš (2020). *Źánrovā podstata romānu Doba z druhė ruky Svėtlany Alexijevičové* [Diplomovā práce. Masarykova univerzita]. Pobrano z: <https://is.muni.cz/th/np992/> (dostęp: 05.05.2024).
- Firago, Ūrij. (2014). Problema kollektivnogo geroā v knige A. Adamoviča, V. Kolesnika, Ā. Bryla „Ā iz ognennoj derevni”. *Vestnik Polockogo gosudarstvennogo universiteta, Seriā A, Ĝumanitarnye nauk*, 10, s. 55–58. [Фираго, Юрий. (2014). Проблема коллективного героя в книге А. Адамовича, В. Колесника, Я. Брыля „Я из огненной деревни”. *Вестник Полоцкого государственного университета, Серия А, Гуманитарные науки*, 10, с. 55–58].
- Gurska, Karolina. (2017). *Tvorčestvo Svetlany Aleksievič v kontekste razvitiā hudoŹestvenno-dokumental'noj prozy (povest' „Cinkovye mal'čiki”)*. *Vestnik Rossijskogo universiteta druŹby narodov. Seriā: Literaturovedenie, Źurnalistyka*, 22(2), s. 291–301. [Гурска, Каролина. (2017). Творчество Светланы Алексиевич в контексте развития художественно-документальной прозы (повесть „Цинковые мальчики”). *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Литературоведение, журналистика*, 22(2), с. 291–301].
- Kaval'čuk, Vol'ga. (2014). *SūŹėtalogiā belaruskaj i pol'skaj antyvaennaj prozy: (A. Adamovič, V. BykaŹ, T. Novak, T. BaroŹski)*. AŪtarėferat dysertacyi na atrymanne vučonaj stupeni kandydata filalagičnyh navuk. Brėstcki dzārŹaŹny universitėt A. S. Puřkina. [Кавальчук, Вольга. (2014). *СюŹэталогія беларускай і польскай антываеннай прозы: (А. Адамовіч, В. Быкаў, Т. Новак, Т. Бароўскі)*. Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук. Брэстскі дзяржаўны ўніверсітэт А. С. Пушкіна].
- Kavalenka, Uladzimir. (1998). *Specyfika mastackaga kanfliktu Ź dylogii A. Adamoviča „Partyzany”*. W: Leanid ĀŹmenau (red.). *Ales' Adamovič i čas: matėryāly AdamovičaŹskih čytannāŹ* (s. 63–68). Minsk: Īnstytut litaratury imā Ā. Kupaly. [Каваленка, Уладзімір. (1998). Спецыфіка мастацкага канфлікту ў дылогіі А. Адамовіча „Партызаны”. У: Леанід Яўменаў (рэд.). *Алесь Адамовіч і час: матэрыялы Адамовічаўскіх чытанняў* (с. 63–68). Мінск: Інстытут літаратуры імя Я. Купалы].
- Kavalenka, Viktor. (1998). *Zapisnyā kniŹki Alesā Adamoviča*. W: Leanid ĀŹmenau (rėd.). *Ales' Adamovič i čas: matėryāly AdamovičaŹskih čytannāŹ* (s. 19–26). Minsk: Īnstytut litaratury imā Ā. Kupaly. [Каваленка, Віктар. (1998). Запісныя кніжкі Алеся Адамовіча. У: Леанід Яўменаў (рэд.). *Алесь Адамовіч і час: матэрыялы Адамовічаўскіх чытанняў* (с. 19–26). Мінск: Інстытут літаратуры імя Я. Купалы].
- KaŹamākin, Genadz'. (2010). *Tvorčasc' A. Adamoviča na sumėŹŹy belaruskaj i ruskaj litaratury*. W: *Russkaā i beloruskaā literatury na rubeŹe XX–XXI vekov: k 70-letii kafedry russkoj literatury* (s. 44–49). Minsk: BGU. [Кажамякін, Генадзь. (2010). Творчасць А. Адамовіча на сумежжы беларускай і рускай літаратур. У: *Русская и белорусская литературы на рубеже XX–XXI веков: к 70-летию кафедры русской литературы* (с. 44–49). Минск: БГУ].

- Koliášová, Jana. (2019). *Mezi faktem a fikcí. K dokumentárním postupům ve vybraných dílech Alěše Adamoviče*. [Bakalářská práce, Univerzita Karlova]. Pobrano z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/110412> (dostęp: 05.05.2024).
- Koršun, Genadz'; Lapacinskaâ, Vol'ga. (2012). Mastackae asensavanne Vâlikaj Ajčynnaj Vajny ũ tvorčasci A. Adamoviča, G. Bělâ, V. Borherta: da prablemy typalogii. *NIRS 2011* (s. 489). Minsk: BГУ. [Коршун, Генадзь; Лапацінская, Вольга. (2012). Мастацкае асэнсаванне Вялікай Айчыннай Вайны ў творчасці А. Адамовіча, Г. Бёля, В. Борхерта: да праблемы тыпалогіі. *NIRS 2011* (с. 489). Мінск: БГУ].
- Kurenaâ, Nataliâ. (2018). Belorusskaâ hudožestvenno-dokumental'naâ proza: ot Maksima Goreckogo do Svetlany Aleksievič. W: *Vektor non-fiction v sovremennyh literaturah Central'noj i Ŭgo-Vostočnoj Evropy* (с. 38–56). Moskva: RAN. [Куренная, Наталия. (2018). Белорусская художественно-документальная проза: от Максима Горьцкого до Светланы Алексиевич. В: *Вектор non-fiction в современных литературах Центральной и Юго-Восточной Европы* (с. 38–56). Москва: РАН].
- Lindbladh, Johanna. (2017). The Polyphonic Performance of Testimony in Svetlana Aleksievich's Voices from Utopia. *Canadian Slavonic Papers*, 59(3–4), s. 281–312.
- Mel'nikava, Anžëla. (1998). Tvorčasc' K. Čornaga 20-h gadoŭ u pračytanñi Alesâ Adamoviča. W: Leanid Âŭmenaŭ (rëd). *Ales' Adamovič i čas: matëryâly Adamovičaŭskih čytannâŭ* (s. 54–56). Minsk: Īnstytut litaratury imâ Â. Kupaly. [Мельнікава, Анжэла. (1998). Творчасць К. Чорнага 20-х гадоў у прачытанні Алеся Адамовіча. У: Леанід Яўменаў (рэд.). *Алесь Адамовіч і час: матэрыялы Адамовічаўскіх чытанняў* (с. 54–56). Мінск: Інстытут літаратуры імя Я. Купалы].
- Mikulášek, Miroslav, Zahrádka, Miroslav a Žvâček, Dušan. (1984). *Současná sovětská literatura: próza, poezie, drama*. Praha: Lidové nakladatelství.
- Moiseeva, Viktoriâ. (2015). Slova „Velikie” i „Prostye” o Velikoj Otečestvennoj vojne: k voprosu ob èvolúcii russkoj „voennoj” prozy vtoroj poloviny XX veka. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriâ 9, Filologiâ*, 3, с. 58–72 [Монсеева, Виктория. (2015). Слова «Великие» и «Простые» о Великой Отечественной войне: к вопросу об эволюции русской «военной» прозы второй половины XX века. *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*, 3, с. 58–72].
- Mort, Valzhyna. (June 30, 2020). *Read and See: Ales Adamovich and Literature out of Fire*. Pobrano z: <https://www.criterion.com/current/posts/7006-read-and-see-ales-adamovich-and-literature-out-of-fire> (dostęp: 05.05.2024).
- Mušynski, Mihail. (1998). Kancëpcyâ belaruskaga ramanu u dasledvannâh Adamoviča. W: Leanid Âŭmenaŭ (red.). *Ales' Adamovič i čas: matëryâly Adamovičaŭskih čytannâŭ* (s. 7–18). Minsk: Īnstytut litaratury imâ Â. Kupaly. [Мушыньскі, Міхаіл. (1998). Канцэпцыя беларускага рамана ў даследаваннях Адамовіча. У: Леанід Яўменаў (рэд.). *Алесь Адамовіч і час: матэрыялы Адамовічаўскіх чытанняў* (с. 7–18). Мінск: Інстытут літаратуры імя Я. Купалы].
- Myasnikova, Marina; Martsevich, Yuri. (2020). „New Journalism” as a Synthesis of Forms: Relationships With Literature, Fiction Publicistics and Screen Documentary: book chapter. In: *Communication Trends in the Post-Literacy Era: Polylingualism, Multimodality and Multiculturalism As Preconditions for New Creativity: monograph*. Jekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta, p. 521–536.
- Navumenka, Ivan. (1998). Postac' Alesâ Adamoviča. W: Leanid Âŭmenaŭ (red.). *Ales' Adamovič i čas: matëryâly Adamovičaŭskih čytannâŭ* (s. 5–6). Minsk: Īnstytut litaratury imâ Â. Kupaly. [Навуменка, Іван. (1998). Постаць Алеся Адамовіча. У: Леанід

- Яўменаў (рэд.). *Алесь Адамовіч і час: матэрыялы Адамовічаўскіх чытанняў* (с. 5–6). Мінск: Інстытут літаратуры імя Я. Купалы].
- Папоў, Антон. (2020). Idějna-filasofski zмест аповesci Alesâ Adamoviča „Karniki” ŭ kantěksce antyніцšэanskaj plyni eўрапейскага гуманізму XIX–XX стагоддзяў. *Bialorutenistyka Bialostocka*, 12, s. 259–281. [Папоў, Антон. (2020). Ідэйна-філасофскі змест аповесці Алесь Адамовіча „Карнікі” ў кантэксце антыніцшэанскай плыні еўрапейскага гуманізму XIX–XX стагоддзяў. *Bialorutenistyka Bialostocka*, 12, s. 259–281].
- Pessânikov, Konstantin. (2021). „Hatynskaâ povest” A. Adamoviča: ot idei do kinovoplošeniâ. *Art Logos*, 1(14), s. 92–102. [Пессяников, Константин. (2021). „Хатынская повесть” А. Адамовіча: от идеи до киновоплощения. *Art Logos*, 1(14), с. 92–102].
- Sabut', Alina. (2019). Konceptual'nost' publicistiki Alesâ Adamoviča. *Vestnik nauki i obrazovaniâ*, 24/3(78), s. 34–37. [Сабуць, Алина. (2019). Концептуальность публицистики Алесь Адамовіча. *Вестник науки и образования*, 24/3(78), с. 34–37].
- Saini, Sonu. (2012). Revisiting The World Of 'Chernobyl' After The Nuclear Disaster Through 'Testimonials': An Analysis Of 'The Voices From Chernobyl: A Chronicle Of The Future' By S. Alexievich. *Proceedings of the Indian History Congress*, 73, p. 1092–1098.
- Šandroha, Nona. (2017). „Мы не маем права адабраць у чалавека жыццё...”: праблема захавання жыцця ў публіцыстыцы Алесь Адамовіча. *Rodnae Clova*, 12, с. 13–14. [Шандроха, Нона. (2017). „Мы не маем права адабраць у чалавека жыццё...”: праблема захавання жыцця ў публіцыстыцы Алесь Адамовіча. *Роднае Слова*, 12, с. 13–14].
- Ševčenko, Lûdmila. (2022). Ličnye zapisi kak nadežda na žizn' (Blokadnaâ kniga Alesâ Adamoviča i Daniila Granina). [Шевченко, Людмила. (2022). Личные записи как надежда на жизнь (Блокадная книга Алесь Адамовіча и Даниила Гранина). *Studia Rossica Posnaniensia*, 47(2), с. 27–45].
- Simmons, Cynthia. (1998). Lifting the Siege: Women's Voices on Leningrad (1941–1944). *Canadian Slavonic Papers*, 40(1–2), pp. 43–65.
- Sin'kova, Lûdmila. (2016). „Neprydumanaâ litaratura”: fakt i mastacki vymysel u litaraturnym tvory. W: *Slavânskiâ litaratury ŭ kantěksce susvetnaj: da 750-goddzâ sa dnâ narodžennâ Dantè Alig'ery i 85-goddzâ Uladzimira Karatkeviča* (s. 40–47). Minsk: BDU. [Сінькова, Людміла. (2016). «Непрыдуманая літаратура»: факт і мастацкі вымысел у літаратурным творы. У: *Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: да 750-годдзя са дня народжэння Дантэ Аліг'еры і 85-годдзя Уладзіміра Караткевіча* (с. 40–47). Мінск: БДУ].
- Sin'kova, Lûdmila. (2019). Žurnalskiâ pryëmy ŭ «neprydumanaj litaratury» A. Salžaničyna i A. Adamoviča. W: *Žurnalistyka – 2019: stan, prablemy i perspektyvy* (s. 593–599). Minsk: BDU. [Сінькова, Людміла. (2019). Журналіцкія прыёмы ў «непрыдуманай літаратуры» А. Салжанічына і А. Адамовіча. У: *Журналістыка – 2019: стан, праблемы і перспектывы* (с. 593–599). Мінск: БДУ].
- Sin'kova, Lûdmila. (2020). Zvyšlitaratura i „Kryk” Ėdvarda Munka. W: *Žešiny-učenyje Belarusi i Pol'si* (s. 140–145). Minsk: BDU. [Сінькова, Людміла. (2020). Звышлітаратура і „Крык” Эдварда Мунка. W: *Женщины-ученые Беларуси и Польши* (с. 140–145). Мінск: БДУ].
- Smirnova, Al'fiâ. (2010). „Poslednââ Pastoral” Alesâ Adamoviča i „Antologiâ predupreždenij” konca XX veka. *Vestnik MGPU. Rusistika i komparativistika*, 5, с. 215–223. [Смирнова, Альфия. (2010). „Последняя Пастораль” Алесь Адамовіча и „Антология предупреждений” конца XX века. *Вестник МГПУ. Русистика и компаративистика*, 5, с. 215–223].

- Špringmann, Danuta. (1998). Tvorčeskie principy Alesâ Adamoviča i gumanističeskaâ tradiciâ. W: Leanid Aŭmenaŭ (red.). *Ales' Adamovič i čas: materyâly Adamovičaŭskih čytannâŭ* (s. 32–39). Minsk: Īnstytut litaratury imâ Â. Kupaly. [Шпрингманн, Данута. (1998). Творческие принципы Алеся Адамовича и гуманистическая традиция. У: Леанід Яўменаў (рэд.). *Алесъ Адамовіч і час: матэрыялы Адамовічаўскіх чытанняў* (с. 32–39). Мінск: Інстытут літаратуры імя Я. Купалы].
- Špringmann, Danuta. (2001). Problema moral'nogo vybora i sud'by čeloveka v povesti Alesâ Adamoviča „Karateli”. [Шпрингманн, Данута. (2001). Проблема морального выбора и судьбы человека в повести Алеся Адамовича „Каратели”]. *Studia Wschodnioslowiańskie*, 1, s. 47–60].
- Štjerner, Ivan. (1998). Talstoj i A. Adamovič: uroki žyccâ i tvorčasci. W: Leanid Aŭmenaŭ (red.). *Ales' Adamovič i čas: materyâly Adamovičaŭskih čytannâŭ* (s. 40–46). Minsk: Īnstytut litaratury imâ Â. Kupaly. [Штэйнер, Иван. (1998). Талстой і А. Адамовіч: урокі жыцця і творчасці. У: Леанід Яўменаў (рэд.). *Алесъ Адамовіч і час: матэрыялы Адамовічаўскіх чытанняў* (с. 40–46). Мінск: Інстытут літаратуры імя Я. Купалы].
- Svečnikova, Elena. (2012). Čerty massovoj kul'tury v belorusskoj antiutopii. *Vestnik Polockogo gosudarstvennogo universiteta. Seriâ E, Pedagogičeskie nauki*, 7, s. 125–128. [Свечникова, Елена. (2012). Черты массовой культуры в белорусской антиутопии. *Вестник Полоцкого государственного университета. Серия Е, Педагогические науки*, 7, с. 125–128].
- Tarasava, Tamara. (1998). Asoba Maksima Garëckaga ŭ asansavanni Alesâ Alamoviča. W: Leanid Aŭmenaŭ (red.). *Ales' Adamovič i čas: materyâly Adamovičaŭskih čytannâŭ* (s. 47–53). Minsk: Īnstytut litaratury imâ Â. Kupaly. [Тарасова, Тамара. (1998). Асоба Максіма Гарэцкага ў асансаванні Алеся Аламовіча. У: Леанід Яўменаў (рэд.). *Алесъ Адамовіч і час: матэрыялы Адамовічаўскіх чытанняў* (с. 47–53). Мінск: Інстытут літаратуры імя Я. Купалы].
- Tumarkin, Maria. (2017). The Alexievich method. *TEXT*, 21 (Special 42), p. 1–11.
- Туцьна, Міхась. (1998). Жыцце Алесâ Адамовіча âк tvorčasc'. W: Leanid Aŭmenaŭ (red.). *Ales' Adamovič i čas: materyâly Adamovičaŭskih čytannâŭ* (s. 27–31). Minsk: Īnstytut litaratury imâ Â. Kupaly. [Тычына, Міхась. (1998). Жыцце Алеся Адамовіча як творчасць. У: Леанід Яўменаў (рэд.). *Алесъ Адамовіч і час: матэрыялы Адамовічаўскіх чытанняў* (с. 27–31). Мінск: Інстытут літаратуры імя Я. Купалы].
- Туцьна, Софія. (2010). Pryëm „plyn' svâdomasci” ŭ tvorčasci A. Adamoviča. W: *Mova – litaratura – kul'tura* (s. 237–240). Minsk: BDU, RĪVŠ. [Тычына, Софія. (2010). Прыём „плынь свядомасці” ў творчасці А. Адамовіча. У: *Мова – літаратура – культура* (с. 237–240). Мінск: БДУ, РІВШ].
- Zahrádka, Miroslav, a kol. (2008). Adamovič Ales. W: *Slovník rusko-českých literárních vztahů*, vyd.1. Ústí nad Orlicí: Oftis, s. 11–12.
- Zahrádka, Miroslav. (1980). *Literatura a válka*. Praha: Naše vojsko.
- Žiganova, Elena. (2018). Antiutopičeskaâ model' mira v povesti Alesâ Adamoviča „Poslednââ pastoral”. W: *Tekst, kontekst, intertekst* (s. 296–301). Moskva: Knigodel. [Жиганова, Елена. (2018). Антиутопическая модель мира в повести Алеся Адамовича „Последняя пастораль”. В: *Текст, контекст, интертекст* (с. 296–301). Москва: Книгодел].

SUBMITTED: 2023.07.31

ACCEPTED: 2024.10.28

PUBLISHED ONLINE: 2025.01.08

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Hanna Paulouskaya / Ганна Паўлоўская – Czechy, Brno, Uniwersytet Masaryka, Wydział Filozofii, Instytut Sławistyki; magister, doktorantka; *specjalność*: literaturoznawstwo; *zainteresowania naukowe*: literatura białoruska, twórczość Alesia Adamowicza.

Adres: Ruská 5, Brno, 612 00, Česká Republika

Wybrane publikacje:

1. Paulouskaya, Hanna. (2024). Роль пейзажных и портретных описаний в Хатынской повести Алеся Адамовича. W: Marta Koralewska; Kinga Stanaszek (red.). *Młoda Sławistyka* (s. 359–371). Łódź: ArchaeGraph.
2. Paulouskaya, Hanna. (2023). „Я з вогненай вёскі” как книга о травматическом опыте жертв Второй мировой войны. *Новая русистика*, 16(1), с. 15–31.
3. Paulouskaya, Hanna. (2023). Формы психологизма в повести А. Адамовича „Каратели”. В: Simona Mizerová, Lukáš Plesník (ред.). *Slavica Iuvenum XXIV. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Slavica Iuvenum 2023* (с. 329–340). Ostrava: Filozofická fakulta OU.
4. Paulouskaya, Hanna. (2022). Изображение войны в творчестве Виктора Астафьева (на материале романа „Прокляты и убиты”). *Новая русистика*, 15(1), с. 55–66.
5. Paulouskaya, Hanna. (2022). Исследование массового голода в „Блокадной книге” А. Адамовича и Д. Гранина. В: Simona Mizerová; Lukáš Plesník (ред.). *Slavica Iuvenum XXIII. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Slavica Iuvenum 2022* (с. 337–345). Ostrava: Filozofická fakulta OU.